

26. Павленко Г. А. Інформаційна культура соціальних суб'єктів як фактор удосконалення управління суспільством : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Г. А. Павленко. – К., 2009. – 20 с.
27. Марычев В. В. Научная картина мира в культуре современного общества : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / В. В. Марычев. – М., 2005. – 200 с.

ФИЛОСОФСКИЙ ДИСКУРС ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ

Прудникова Е. В.

Показано, что современное понимание сущности информационной культуры сформировалось под влиянием бурного развития информационных технологий. Проанализированы наиболее существенные подходы к пониманию информационной культуры.

Ключевые слова: информация, информационная культура, информационное пространство.

PHILOSOPHICAL DISCURS OF INFORMATIVE CULTURE

Prudnikova E. V.

It is Rotined that the modern understanding of essence of informative culture was formed under influence of stormy development of information technologies. The most substantial going is analysed near understanding of informative culture.

Key words: information, informative culture, informative space.

УДК 1:168.5–022.326.5

Н. Б. Годзь, кандидат філософських наук, доцент

ФІЛОСОФІЯ ТА НАУКА У ПОШУКУ МОДЕЛЕЙ ВИХОДУ З КРИЗОВИХ СТАНІВ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Присвячено аналізу певних моделей футурології, уявлення про які вже існують у науковій спільноті. Відтворено роздуми над доцільністю цих моделей виходу з кризових станів. Матеріал статті є продовженням дослідницької роботи авторки над

темами «Екологічна футурологія» та «Філософія екології». Розглянуто співвідношення між поняттями «екологічна футурологія» та «ноосферна футурологія».

Ключові слова: концепція, система, системне знання, техносфера, ноосфера, екологія, екологічна футурологія, ноосферна футурологія, філософія науки, природні співтовариства.

Стаття вшановує пам'ять вчительки
Тетяни Захарівни Ємець (1907–1987)

Актуальність проблеми. Однією з головних рис матерії є рух. У найбільш широкому розумінні рух є тією ознакою, за допомогою якої ми характеризуємо Життя у його найширшому розумінні. В такому контексті ми розуміємо, що думка, наразі й наукова думка, як конструктивний та точний аналіз та пошук причин сенсу існування всього у Всесвіті постає перед нами також як рух. Помилково рух, зокрема й рух наукової думки, досить тривалий час сприймали як лінійний та скерований в одній площині, наприклад від меншого знання до більшого, від пізнання простого до пізнання складного. Ця модель тривалий час домінувала у науковій спільноті. Але у науковому пізнанні, якщо підходити до його аналізу в історичному масштабі, ретроспекції, зберігається не менше трагедій, помилок, особистісних драм (навіть у долях та творчості вчених), ніж в інших сферах життя людської спільноти. Як думці властиво рухатися у руслі від означення, виявлення проблеми через створення запитання «Що це?», так і самій сутності суспільної свідомості притаманне бажання поглянути у майбутнє (як близьке, так і гіпердалеке). Заклик до атараксії та життя сьогоднішнім, безумовно, має багато прихильників, які створюють релігійні течії та філософські школи протягом історії існування культури та цивілізацій, але навіть у подібних світоглядних концепціях завжди зберігається певний зародок «майбутнього», яке відкрите найбільш прозорливим їх адептам.

Сучасна економічна ситуація та стан природного середовища беруть початок викривленого існування у далекій минувшині, яка, на нашу думку, пов'язана з лініями загальної технічної та політичної історії людської спільноти. Це стара культурна криза, трансформована через технічні моделі завоювання дійсності з різними мотиваціями (модель, в якій виникнення проблем екологічного характеру пояснюється через наслідки «боротьби за існування», занадто на сьогодні звужена, враховуючи стимули сучасного розвитку суспільної життєдіяльності та виробництва) у сучасну екологічну проблему. Якщо ми врахуємо, що сучасне суспільство відійшло від спрощеної моделі єдиного та створило багатогранну суспільно-політичну, економічну систему, то лише екологічні проблеми знов поєднали людську спільноту. Але ми підкреслимо,

що це проблеми не знімає, бо розуміння онтології цієї єдності політикам та керманічам багатьох держав на ментальному рівні не надходить, і існує лише на рівні політтехнологій у передвиборчих кампаніях, лише як безумовний інструмент керування свідомістю громадян.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Усі питання, поєднані з глобалістикою, футурологічними дослідженнями та моделюваннями виходу із екологічної кризи, на наш погляд, мають навіть не одну, а значно більшу кількість «ахілесових п'ят». Головною їх проблемою є побудова ідеальних моделей «для себе», тобто для окремих спільнот, окремих держав або наддержавних союзів (наприклад, концепція «золотого мільярда»), тобто для найближчого геополітичного оточення. Причини цього можна пояснити, використовуючи думку О. Григор'євої (Мельник), яка казала, що Слово девальвується у загальному інформаційному потоці, зникає рівень системності, наразі й системності викладання. Наслідком цього постає та ситуація, коли нікому тебе слухати й нікому займатися обробленням накопленої інформації, а гуманітарні науки катастрофічно втрачають прикладну мотивацію досліджень будь-якого рівня навчання [5].

Отже, звертаючись до джерел, відзначимо у першу чергу таке: питання історії та епістемології науки досліджують, наприклад, В. А. Канке, Н. Г. Баранець, А. Б. Веревкін, Л. В. Ісаєва, П. В. Бережанський, В. Т. Фаритова та ін. Дотичними до матеріалів статті є ідеї у роботі С. В. Шибаршина; цікаві погляди на сучасну цивілізацію та її проблеми знаходимо у О. В. Грезіна; статті Н. В. Василенко. Значущою для нашої статті постає монографія А. Н. Фомічева «Проблеми концепції стійкого екологічного розвитку: системно-методологічний аналіз». Питання філософії та екології досліджують та розкривають John P. Anton, Donald N. Blakeley, Philippe Crabbe, Warwick Fox, Juhani Pietarinen, Theodore Tsolis. Ідеї глобалізації та її впливу на сучасну цивілізацію ми проаналізували на матеріалах Ю. В. Яковець. Слід навести також таких авторів, як В. І. Моїсеєв, В. Швирев, С. Д. Хайтун, О. Є. Висоцька, Б. Г. Юдін, К. Х. Делокаров, Н. М. Філяніна, А. Н. Фомічев. Важливою є праця Г. Бейтсона. Основні параметри предмета екології людини запропоновано до вивчення такими авторами, як В. В. Хаскін, Т. А. Акімова, Т. А. Трифонова. Зазначимо, що про небезпечність створення нової релігійної течії в екології писав і Т. Вернер. Таким чином, питання зв'язку філософії та науки в пошуках виходу з кризової ситуації продовжують бути актуальними та потребують деталізації, аналізу та систематизації. Також зазначимо, що метод і теорію у свій час розглядав Б. С. Динін, катастрофізм як умонастрій — В. Г. Горбачов. У межах тематики дослідження знаходяться концепції таких науковців, як Й. Хейзінга, С. Хантінгтон, Фр. Ратцель, А.-Т. Махен, М. Данилевський.

Формування цілей. Виходячи з аналізу філософії і науки як джерел щодо пошуку розуміння причин виникнення глобальної кризи, так і пошуку засобів її зупинення та виходу з цього складного становища, ми продовжуємо аналізувати моделі, за допомогою яких описують сучасний стан речей, та моделі, в яких пропонується відтворити перехід у майбутнє існування. У статті ми розглядаємо як модель «Екологічної футурології», так і модель «Ноосферної футурології», яку вводять інші дослідники.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що однією з причин повільного просування у розумінні феномену екологічної кризи, крім інших, є й проблема семіотичного характеру — проблема транскрипції понять та феноменів, бо «семіотика — міцний науковий апарат, що пояснює природу оточуючого нас середовища» [5]. Мабуть, дійсно однією з причин проблем (зокрема й у екологічного знання) є те, що, описуючи стан мови, ми несподівано виявляємо, що «під час адаптування традиції прогрес знання не відбувається, відбувається взаємопроникнення метафор описування світу» [5].

Питання методу є досить важливими при описуванні предмета дослідження, бо саме метод створює з предметів, які ми пізнаємо, певний пізнавальний простір, який стимулює виникнення у подальшому розуміння та формулювання законів. Розгляд специфіки ризиків сучасної цивілізації, за словами В. Н. Василенко, створює умови щодо нового розуміння інституціонального та прогностичного знання про біосферу. Саме над питаннями філософського розуміння предмета екології, футурології ми працюємо, починаючи з 2005–2006 рр. Якщо В. Н. Василенко відтворює дослідження, виходячи з ракурсу геополітики та питань ноосфери [1, с. 61–89], то ми акцентуємо увагу в першу чергу на аналізі предмета екології та футурології у глобальному сенсі, враховуючи феномен різного розуміння основних понять, підкреслюючи проблемні місця «розмитості» кордонів самої екології та футурології [4, с. 36–40].

Зазначимо, що питання критичної депопуляції та гострота «еколого-демографічних проблем», які висвітлює В. Н. Василенко [1, с. 61–62], останнім часом вийшло за межі біологічних, медичних та економічних досліджень. Цікавим є напрям дослідження «поселення індивідів у регіонах життєдіяльності держав у біосфері Землі» [1, с. 64]. Нагадаємо, що подібне поняття було створено ще за часів Давньої Греції та виводилося у понятті «ойкумена» (як «ліпшої») для проживання території Землі). Отже, ще у ті часи було створено передумову щодо розуміння зональності землі та нерівноцінності екологічних умов життєдіяльності. З часу наукових революцій ми ще більше практично диференціювали та ускладнили ситуацію з «чистими» територіями. З цього приводу цікавою постає думка про небезпечність зменшення

народонаселення та розуміння цієї проблеми як «футурологічно неминучої» [1, с. 65]. Але ми не зовсім погоджуємося з наведеними роздумами та вимагаємо уточнення, бо, на наш погляд, скоріше слід поставити проблему до розгляду іншим чином — ми бачимо зменшення кваліфікованого, «професійно-кадрового» вимирання людства, а от окремі країни (зазначимо — окремі) «третього світу» з їх народжуваністю також є проблемними, але в іншому ракурсі — тут народитися не означає вижити (пригадаємо деякі країни, в яких свідоцтво про народження подають після п'ятирічного віку дитини — через велику дитячу смертність). Слід вводити до подібних досліджень додаткові екологічні, психологічні чинники. Цей феномен також треба вивчати футурологам, бо сучасне суспільство є у першу чергу суспільством промислових ризиків. Залишити виробництво (у зв'язку з його економічною недоцільністю) не означає закрити його повністю, певні процеси зупинити неможливо (це й «закриті» шахти, це й аварії на Чорнобилі та Фукусімі, а також чомусь малодосліджувана у наш час проблема підтоплення українських чорноземів у басейні р. Дніпро, яку створили ще у 1920–1930 рр.). Підкреслимо, що ми приділяємо значну увагу концепціям глобалізації [15], відповідно й у ракурсі, запропонованому В. Н. Василенко [1, с. 66–68]. Але наголошуємо, що у контексті дослідження слід спиратися на локальні, глобальні моделі, а також моделі «четвертого покоління локальних цивілізацій» [15, с. 7–28]. Як і В. Н. Василенко, Ю. В. Яковець розглядає взаємозв'язок таких глобальних концептів, як «демографічна основа глобалізації» [15, с. 82–110] та «екологічні джерела зменшення розвитку і взаємодії цивілізацій» [15, с. 121–150]. С. Д. Хайтун також писав про сценарії енергетичного майбутнього [12, с. 90–105].

В. В. Хаскін, Т. А. Акімова та Т. А. Трифонова, розглядаючи структуру предмета «Екологія людини», у першу чергу приділяють увагу аналізуванню її завдань та методів, її зв'язку з іншими дисциплінами. Велику увагу приділено й питанням антропогенезу та екологічної зумовленості багатьох процесів, тим чи іншим чином прилеглих до екології людини. Для них також важливими постають питання розуміння хвороби та здоров'я як окремого індивіда, так і спільноті у цілому. Важливим є розгляд переліку та механізмів адаптацій людини. Проводиться порівняльний аналіз поміж техногенним середовищем та якістю життя. Окремою ланкою виводиться питання саме екологічних перспектив людської спільноти, у контексті якого проводиться певний аналіз сценаріїв майбутнього [13]. При аналізі моделей, які відтворюють механізми розвитку потреб людства, ці автори пропонують скеровуватися на уявлення про людину та людство, які запропонував ще Н. Ф. Реймерс, а саме — генетичних, фенотипових, етолого-поведінкових,

навіть, що для нас особливо важливо, особливостях філософського розуміння поняття «праця» у людській життєдіяльності, відмінностях, які існують в епохах та поміж ними, відмінностях у соціальних скерованостях різних класів та соціальних груп індивідів [13, с. 304]. У розгляді сценаріїв майбутнього вони спираються на систему ГЕП-3 (глобальну екологічну перспективу), попередні моделі якої були оприлюднені починаючи з 1997 р. Ці автори наводять таку структуру, проводячи аналіз «чотирьох історій про майбутнє»: перший сценарій — «Пріоритет — ринок», наступні — «Пріоритет — стратегія», «Пріоритет — безпека», «Пріоритет — стабільність» [13, с. 351–363]. Все це, безумовно, є цікавим для подальшого розгляду моделей у ракурсі як «екологічної футурології», так і «ноосферної футурології».

Отже, наука базується, як і філософія в останню чергу й на одночасному русі уперед, у невідоме. Але наука також додержується певних традицій, тобто у певному зверненні до існуючого у знанні. Як філософія, так і наука завжди спиратимуться на Тексти як феномен збереження та існування знання. У науці такий зворотний напрям пояснюється також необхідністю порівняння старих, попередніх споглядань та результатів експериментів. Отже, ми знов повертаємося до одного з питань, порушених на початку статті, — до питання підготовки та існування кадрів. А як слушно зазначають деякі науковці, проблема сьогодення — невміння швидко й якісно ставити запитання до пройденого студентами Тексту [5], що підкреслює значущість такої проблеми, а саме: що слід розробляти навігацію за семіосферою, а не просто відтворювати вже існуючу інформацію [5]. Отже, бачення майбутнього, а саме екологічного майбутнього, в якому ми мусимо Бути як реальність, як Здорова спільнота (у найширшому розумінні), знову одержує дотик до вічних запитань проблем збереження (та постійного аксіологічного оцінювання) норм освіти (рівність доступу всіх до освіти та підвищення кваліфікації), рівності правових норм та норм охорони здоров'я. Саме тут проблемні поля футурології з практичного погляду.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підходячи до формулювання висновків та їх подальшого значення при відповідних роздумах не тільки теоретичного, а й практичного рівня, ми вважаємо, що слід сприймати за першу ознаку та одночасно за одну з головних причин сучасних екологічних кризових наслідків ефект, який пропонуємо називати «жахом імітації». Це досить вагома причина економічних, освітніх та виробничих проблем, які існують у сучасному нестабільному економічному та екологічному суспільстві.

Друга причина полягає, на нашу думку, у побудові моделей для аналізу під локальні інтереси, при яких не враховується необхідність вивчення «опозиційних» зауважень.

Третя причина міститься у різному семантичному прочитанні понять «Екологія» і «Предмет екології» та у гносеологічному механізмі усвідомлення сутності предмета «Екологія» як в історичному розвитку та зміні сенсів, їх накопиченні у мові та свідомості, так й у розумінні самого цілісного сприйняття «Сьогодення». Саме коректне розуміння багатоманітності змісту понять «екологічне», «екологія», умови її різнорівневої транскрипції та існування «під потреби» приведуть до виправлення комунікаційних помилок, які знаходяться у просторі поміж тим, що ми «бажаємо», та «дійсним» і створить умови для розвинення реального екологічного процесу.

Вірогідно припустимим постає й аналіз самої концепції «достатку» (в сенсі, який у російській мові функціонує як «изобилие», а в англійській — десь поміж значеннями «abundance», «plenty», «profusion» (як іменника) та «abundant», «plentiful» та «copious» (як прикметника)). Проблема постала під час перекладу, коли на «изобилие» пропонувалося, крім наведеного слова «достаток», ще «багатство». Суспільство невгамовної тяги до кількості зі старими уявленнями про «Едемський Сад», де поряд існує «лань і лев», де всього занадто багато, досі знищує реальне уявлення екологічних ланцюгів і межі існування популяцій та ін.

Ми бачимо декілька проблем розуміння «екологічного майбутнього» (в плані його «нерозуміння», викривлення), а саме: гігантоманію, бажання сховатися від проблем у «Щасливому минулому» (серед старих, первісних і «чистих» технологій) та викривлене розуміння того концепту «достатку» (у сенсі, який у російській мові функціонує як «изобилие»). Вимагаємо розуміння, що для того аби на «стадії d» було чогось аж занадто, до існування у природі як системі мусить вводитися набагато більше резервів на стадіях a, b та c.

Також попереджаємо про небезпечність створення та розвинення нової «екологічної» релігії, яка маскується під «наукоподібними» термінами. Сама ж модель побудови моделей футурології залишається відкритою у плані базових концептуальних моделей. Але чинник «екологічної», на нашу думку, теоретично постає над усіма можливими варіаціями, вміщуючи саме ефект майбутнього у становленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко В. Н. Ноосферная футурология: мониторинг безопасности граждан глобального общества / В. Н. Василенко // Философия и общество. – 2012. – № 4. – С. 61–89.

2. Висоцька О. Є. Етики взаємодії суспільства з природою: морально-ціннісні основи екологічної культури : монографія / О. Є. Висоцька. – Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2012. – 172 с.
3. Бейтсон Г. Разум и природа: Неизбежное единство : пер. с англ. – Изд. 2-е, испр. / Г. Бейтсон ; предисл. Д. Я. Федорова. – М. : Кн. дом «Либроком», 2009. – 228 с.
4. Годзь Н. Б. Экологическое знание и футурология в контексте науки и вопросов управления / Н. Б. Годзь // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1083. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – С. 36–40.
5. Григорьева (Мельникова) Е. Письмо Михаилу Лотману [Электронный ресурс] / Е. Григорьева (Мельникова) // Литературная Россия. – 2014. – № 4. – Режим доступа: <http://reading-hall.ru/publication.php?id=9042>.
6. Грезін О. В. У тенетах цивілізації, що старіє / О. В. Грезін // Вісн. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Сер. Філософія. – 2012. – Вип. 38. – Х. : ХНПУ, 2012. – С. 37–43.
7. Здоров'я сучасної людини у духовно-соціальному та фізичному вимірі : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (11 квіт. 2013 р., м. Харків). – Х. : ХНМУ, 2013. – 172 с.
8. Макухин П. Г. Самоопределение философии в отношении науки : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / П. Г. Макухин. – Омск, 2005. – 182 с.
9. Философия и методология науки : сб. ст. по материалам 4-й Всерос. науч. конф. (Ульяновск, 4–5 мая 2012) / под ред. Н. Г. Баранец. – Ульяновск : Издатель А. В. Качалин, 2012. – 336 с.
10. Філяніна Н. М. Філософсько-методологічні засади інтеграції природничо-наукової та гуманітарної складової екоосвіти / Н. М. Філяніна // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Сер. Історія і філософія науки і техніки. – 2013. – № 1/2, вип. 21. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2013. – С. 55–61.
11. Фомичев А. Н. Проблемы концепции устойчивого экологического развития: Системно-методологический анализ / А. Н. Фомичев. – М. : Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 216 с.
12. Хайтун С. Д. Человечество на фоне универсальной эволюции: сценарии энергетического будущего / С. Д. Хайтун // Вопр. философии. – 2005. – № 11. – С. 90–105.
13. Хаскин В. В. Экология человека : учеб. пособие / В. В. Хаскин, Т. А. Акимова, Т. А. Трифонова. – М. : ЗАО «Издательство “Экономика”», 2008. – 367 с.
14. Philosophy and ecology. Greek philosophy and the environment / ed. by Konstantine Boudouris and Kalimtzis. – Athens : INTERNATIONAL CENTER FOR GREEK PHILOSOPHY AND CULTURE. – 1999. – Vol. 1. – 255 p.
15. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. – 2-е изд., перераб. и доп. / Ю. В. Яковец. – М. : ЗАО «Издательство “Экономика”», 2003. – 411 с.

ФИЛОСОФИЯ И НАУКА В ПОИСКАХ МОДЕЛЕЙ ВЫХОДА ИЗ КРИЗИСНЫХ СОСТОЯНИЙ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Годзь Н. Б.

Посвящено анализу определенных моделей футурологии, представление о которых уже существует в научном сообществе. Показана целесообразность этих моделей выхода из кризисных состояний. Материал статьи является продолжением исследовательской работы автора над темами «Экологическая футурология» и «Философия экологии». Рассмотрено соотношение между понятиями «экологическая футурология» и «ноосферная футурология».

Ключевые слова: концепция, система, системное знание, техносфера, ноосфера, экология, экологическая футурология, ноосферная футурология, философия науки, природные сообщества.

THE PHILOSOPHY AND THE SCIENCE IN SEARCH OF MODEL GOING OUT IN CRISES STATUSES: THE REAL AND THE OUTLOOK

Godz N. B.

The material of the article has been analyses some models the futurologists, have an idea in science association. The author has been analysis expediency this anti-crisis models. Material of the article has been research work the author on the subject «The philosophy futurology» and «The philosophy of ecology». The author places for consideration correlation between conceptions «the ecological futurology» and «the noosphere futurology».

Key words: conception, system, system knowledge, technosphere, noosphere, ecology, the ecological futurology, the noosphere futurology, the philosophy of science, natural community.

